

hab. prof. UP Marta Korendo

Wydział Filologiczny

Instytut Filologii Polskiej Uniwersytetu Pedagogicznego im. KEN w Krakowie

Katedra Logopedii i Zaburzeń Rozwoju

Ul. Podchorążych 2, Kraków

Recenzja dorobku naukowego
w związku z postępowaniem habilitacyjnych dr Haliny Pawłowskiej-Jaroń,

I. Ocena osiągnięcia naukowego dr Haliny Pawłowskiej-Jaroń pt.
Specyfika rozwoju pre- i postnatalnego dzieci ze spektrum FASD.
Zaburzenia komunikacji językowej

Podstawą przewodu habilitacyjnego dr Haliny Pawłowskiej-Jaroń jest osiągnięcie naukowe pt. *Specyfika rozwoju pre- i postnatalnego dzieci ze spektrum FASD. Zaburzenia komunikacji językowej*. Tworzą je książka pt. *Specyfika rozwoju pre- i postnatalnego dzieci ze spektrum FASD. Zaburzenia komunikacji językowej* oraz 11 artykułów, które dotyczą problemów rozwoju i funkcjonowania dzieci ze spektrum FASD. Autorka omawia problemy dzieci dotkniętych syndromem FAS, pFAS i ARND i PEA.

Zaliczone do osiągnięcia naukowego artykuły dotyczą, podobnie jak monografia, problemów rozwoju i funkcjonowania dzieci ze spektrum zespołu FASD. Autorka wielokrotnie wraca do tematu charakterystyki zaburzeń neurobiologicznych i neurologicznych obserwowanych u dzieci z opisywanym

zespołem. Niektóre fragmenty artykułów stanowią zbyt dosłowne odniesienia do siebie wzajemnie. Czyni to ze zbioru artykułów materiał mało zróżnicowany tematycznie, powtórzony dodatkowo, często w niezmienionej formie, w monografii. W swoich publikacjach Autorka zajmuje się zagadnieniami dotyczącymi zarówno diagnozy, jak i terapii dzieci ze spektrum FASD. Wskazuje na konieczność przeprowadzenia diagnozy medycznej i poznawczej, obejmującej ocenę budowy i funkcjonowania mózgu, rozwoju motorycznego, funkcji poznawczych i języka. Dokonuje syntezy wiedzy dotyczącej zaburzeń funkcjonowania percepcji słuchowej, pamięci, integracji sensorycznej, emocji, rozwoju mowy i kompetencji społecznej. Habilitantka porusza także temat zdolności argumentacji przez dzieci z zespołem FASD. Wnioski prezentowane w artykule *„Dziecko z płodowym zespołem alkoholowym. (Za) Trudna sztuka argumentowania”* nie są jednak oparte na badaniach własnych Autorki, ale wynikają z ogólnej charakterystyki rozwoju poznawczego i językowego dzieci narażonych na ekspozycję alkoholu w okresie życia płodowego. Ciekawym zagadnieniem jest omawiany przez Habilitantkę problem funkcjonowania rodziny z dzieckiem z FASD (*„Funkcjonowanie rodziny ze spektrum objawów ekspozycji na alkohol w życiu płodowym”*.) Wskazuje on na konieczność stworzenia oddziaływań terapeutycznych obejmujących wszystkich członków rodziny dziecka z FASD (FASD), adekwatnie do ich potrzeb wynikających z zaburzeń rozwoju poznawczego i społecznego (dziecko) oraz obciążeń emocjonalnych i społecznych (rodzice). Stygmatyzacja oraz poczucie winy towarzyszą pijącej matce do końca życia, jeśli udowodniony zostanie patogeny wpływ przyjmowanego alkoholu na rozwój dziecka.

Wśród artykułów wchodzących w skład osiągnięcia naukowego znajduje się jeden w języku angielskim, drukowany w *Journal of Education&Science* w 2013r., opisujący studium przypadku ośmioletniego chłopca z diagnozą FASD.

Książka pt. *Specyfika rozwoju pre- i postnatalnego dzieci ze spektrum FASD. Zaburzenia komunikacji językowej* jest syntezą wiedzy, wcześniej

wielokrotnie przez Autorkę przywoływanej w artykułach, na temat specyfiki funkcjonowania dzieci ze spektrum FASD. Publikacja została wzbogacona o analizę wyników badań własnych Habilitantki. Badaniami została objęta grupa dziewiętnaściora dzieci, w której czworo dzieci posiadało diagnozę pełnoobjawowego zespołu FAS, dziesięcioro wykazywało cechy zespołu ARND i pięcioro zaliczonych zostało do grupy z syndromem PEA. Jak zauważa sama Habilitantka, mocno zróżnicowana pod względem poziomu funkcjonowania grupa badawcza nie stanowi wystarczającej podstawy do generalizowania obserwacji. Trudno także opierać się na dokonywanych w pracy obliczeniach statystycznych, ponieważ procentowe obliczenia uwzględniające np. czteroosobową grupę dzieci z zespołem FAS mogą prowadzić do błędnego wyobrażenia o problemach występujących u opisywanych osób. Jednak należy przyjąć argument Habilitantki, że zebranie grupy badawczej właściwej do dokonywania obliczeń statystycznych jest bardzo trudne ze względu na uwarunkowania społeczne. Przyznanie się do picia alkoholu w czasie ciąży jest dla kobiet niezwykle trudne, wiąże się bowiem z przyznaniem się do winy za problemy rozwojowe własnego dziecka. Należy jednak ostrożnie podchodzić do procentowych wskaźników zawartych w pracy i obliczenia Autorki przyjąć jako szacunkowe, wymagające potwierdzenia lub weryfikacji w trakcie dalszych badań.

W książce pt. *Specyfika rozwoju pre- i postnatalnego dzieci ze spektrum FASD. Zaburzenia komunikacji językowej* Autorka po raz pierwszy wyróżniła syndrom PEA. Dzieci z tym syndromem określiła jako „swoistą grupę kontrolną” (s.117). Sama Habilitantka dostrzega niedogodności wynikające z tak uformowanej grupy badawczej. Syndrom PEA wydaje się niezwykle trudny do nozologicznej charakterystyki. Wiedza o tym, że matka sporadycznie piła niewielkie ilości alkoholu w czasie ciąży nie wydaje się wystarczająca do zdiagnozowania zaburzeń ze spektrum zespołu FASD, nie musi to także (co potwierdzają badania Habilitantki) oznaczać, że doszło do uszkodzeń. Dr Halina Pawłowska-Jaroń zastanawia się także w pracy, czy prezentowane wybiórczo trudności nie należą raczej do spektrum zaburzeń dyslektycznych. Nie ukrywam, że wyodrębnienie syndromu PEA budzi moją

wątpliwość. Oczywistym jest, że występowanie czynnika teratogennego, jakim jest alkohol, może doprowadzić do takiej konfiguracji uszkodzeń neurobiologicznych, które w efekcie dają zaburzenia ze spektrum dysleksji. Ten sposób interpretacji diagnostycznej wydaje się właściwy ze względu na istniejące rozwiązania prawne i edukacyjne. Natomiast diagnozowanie u dziecka syndromu PEA jako odrębnej jednostki nozologicznej, może znacząco utrudnić dzieciom dostęp do terapii i pomocy np. na terenie szkoły. Widzę to więc raczej jako sytuację, kiedy przyjmowany przez matkę w okresie ciąży alkohol doprowadził do zaburzenia diagnostycznie określanego dysleksją, jako jeden z wielu teratogenów (biologicznych, fizycznych lub chemicznych), które mogą takie zaburzenie wywołać.

Należy jednak podkreślić, że podjęty w rozprawie temat wpływu przyjmowanego przez matkę w czasie ciąży alkoholu jest ważny ze względów społecznych. Niska świadomość kobiet oraz rozpowszechniane nawet przez lekarzy poglądy o nieszkodliwości małych dawek/określonych typów alkoholi, np. wina, mogą przyczynić się do popełniania przez kobiety nieodwracalnych błędów. Jak podkreśla Habilitantka, zespół FAS jest niezwykle obciążający społecznie i psychicznie dla matek, bowiem muszą nieustannie mierzyć się z poczuciem winy oraz naznaczeniem środowiskowym. Dlatego uważam, że dr Halina Pawłowska-Jaroń podjęła się trudnego zadania wprowadzenia zagadnień dotyczących zespołu FAS w obszar problemów diagnostycznych i terapeutycznych.

Zgodnie z założeniami Habilitantki, monografia pt. *Specyfika rozwoju pre- i postnatalnego dzieci ze spektrum FASD. Zaburzenia komunikacji językowej* została zaplanowana jako kompendium wiedzy na temat FASD. Stanowi to uzasadnienie dla umieszczenia w książce rozbudowanego rozdziału dotyczącego rozwoju dziecka w okresie płodowym oraz charakterystyki funkcjonowania i problemów rozwojowych dzieci przedwcześnie urodzonych. Autorka odwołuje się także (w rozdziale 3.) do neurobiologicznej wiedzy dotyczącej mózgowej organizacji funkcji językowych. Rozdział ten koresponduje z profilem badań przeprowadzonych

przez Habilitantkę – badała Ona bowiem wybrane aspekty funkcjonowania językowego dzieci ze spektrum FASD.

O trudnościach w diagnozowaniu dzieci ze spektrum FASD świadczy bogactwo podziałów tego zespołu zaprezentowanych przez Autorkę monografii. Z tego powodu szczególnie wartościowe okazuje się zestawienie kryteriów diagnostycznych FAS i ARND, dokonane przez Autorkę na str. 65 monografii. Jednak charakterystyki pozostałych opisywanych w literaturze jednostek klinicznych zaliczanych do FASD pokazują, jak trudne zadanie stoi przed badaczami tego zagadnienia i jak ważnym problemem badawczym jest odpowiedź na pytanie, w jaki sposób i czy w ogóle można dokonać diagnozy różnicowej między np. ARND lub PEA a dysleksją lub alalią (SLI). Podawane bowiem przez Habilitantkę cechy charakteryzujące wymienione zespoły zdają się odpowiadać tym zaburzeniom rozwoju. Problem FASD, jak wiele współcześnie diagnozowanych zaburzeń, wskazuje na wagę badań neurobiologicznych w diagnostyce dzieci i dorosłych.

W rozdziale 7. Autorka przedstawiła wyniki badań własnych rozwoju językowego dzieci ze spektrum FASD. Kompetencje językowe Autorka rozumie w kategoriach edukacyjnych jako czytanie, pisanie i mówienie. Oceny tych sprawności Habilitantka dokonuje na podstawie informacji uzyskanych od nauczycieli. Rodzi to pytanie – zadawane zresztą przez samą Autorkę monografii – o adekwatność tych ocen ze względu na brak precyzyjnych kryteriów przy zróżnicowaniu personalnym oceniających. Jak zauważyłam już wcześniej, niska liczebność grupy dzieci z FAS powoduje, że statystyczne ujęcia nie mogą stanowić postawy do uogólnień dotyczących całej populacji dzieci z opisywanym syndromem. Dla czytelnika problemem jest także brak objaśnień skrótów stosowanych w tabelach (np. na str. 136, 150, 156), co niekiedy utrudnia prawidłową interpretację danych.

Jednym z elementów przeprowadzonych badań jest sprawdzenie poziomu rozumienia wyrażen metaforycznych określane przez Autorkę jako przejaw (nie)sprawności systemu semantycznego. Zadania dotyczyły zarówno

wyjaśnianie znaczenia wyrażenia poprzez wybór jednej z trzech odpowiedzi, jak i samodzielnego definiowania. Wszystkie wyniki badań wskazują jednoznacznie na największe problemy w tym zakresie dzieci z zespołem FAS. Badanie te wymagają chyba uzupełnienia o porównanie dzieci z grupy PEA z tymi, które nie były wystawiane na działanie alkoholu w okresie prenatalnym. Pozwoli to zobaczyć, czy obserwowane podczas badań trudności są typowe dla spektrum FASD, czy też poziom błędów dokonywanych przez dzieci z grupy PEA jest typowy dla zdrowej populacji.

Prezentowane w pracy wyniki badań osób z FAS wskazują – zgodnie z przewidywaniami Habilitantki – na trudności w rozwoju mowy i komunikacji dzieci z tej grupy, ale nie pozwalają (ze względu na liczebność grupy) na uznanie tych zjawisk za diagnostyczne dla zaburzenia.

II. Ocena aktywności naukowej dr Haliny Pawłowskiej-Jaroń

Dr Halina Pawłowska-Jaroń jest związana z Uniwersytetem Pedagogicznym w Krakowie od 2006r. Tytuł magistra Habilitantka uzyskała w 1994r na podstawie pracy pt. „Izolacja i odrzucenie dzieci w wieku wczesnoszkolnym”. Ukończyła także w 1996r. studia podyplomowe w zakresie logopedii. Podstawą uzyskania w 2001r. tytułu doktora nauk humanistycznych była rozprawa pt. „Rozwój i zaburzenia mowy w autyzmie wczesnodziecięcym”

Oprócz zagadnień związanych z syndromem FASD w obszarze zainteresowań naukowych Habilitantki znajduje się m.in. padaczka (szczególnie zaburzenia funkcjonowania językowego osób z epilepsją), neurologiczne zaburzenia osób dorosłych, obniżenie sprawności intelektualnej oraz terapia rodzin dzieci z zaburzeniami rozwoju.

Habilitationka uczestniczy w ogólnopolskich i międzynarodowych konferencjach naukowych. Od czasu uzyskania tytułu doktora uczestniczyła w 12 konferencjach, wygłaszając referaty z zakresu m.in. FASD, rozwoju mowy dzieci z zaburzeniami, padaczki.

Dr Halina Pawłowska-Jaroń posiada także bogate oświadczenie dydaktyczne. Przez wiele lat prowadziła ćwiczenia, wykłady i seminaria dotyczące głównie takich przedmiotów jak terapia rodzin, zaburzenia komunikacji językowej, metodyka postępowania logopedycznego, diagnoza i terapia dzieci z niepełnosprawnością intelektualną. Habilitationka pełni także funkcję promotora pomocniczego w pisanej przez mgr Urszulę Sz wajdę pracy doktorskiej pt. *Interakcja w autyzmie. Upośledzenie mózgowych i umysłowych warunków językowego funkcjonowania i ich związek z niedostosowaniem społecznym*. Oprócz tego jest co roku promotorem prac licencjackich, magisterskich i podyplomowych.

Dr Halina Pawłowska-Jaroń jest też autorką recenzji wydawniczej książki Justyny Kośli, *Bajki bez końca. Głoski dźwięczne i bezdźwięczne*.

Habilitationka brała również udział w wykładach upowszechniających wiedzę logopedyczną z zakresu FASD wśród nauczycieli, logopedów i terapeutów.

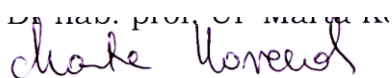
Podkreślenia wymaga fakt, że doktor Halina Pawłowska- Jaroń pełni funkcję wiceprzewodniczącej Małopolskiego Oddziału Polskiego Towarzystwa Logopedycznego oraz jest członkiem Komisji Rekrutacyjnej IFP oraz kierownikiem praktyk studenckich.

Konkluzja

Biorąc pod uwagę przedstawione do recenzji osiągnięcie naukowe dr Haliny Pawłowskiej-Jar oń pt. *Specyfika rozwoju pre- i postnatalnego dzieci ze*

spektrum FASD. Zaburzenia komunikacji językowej, stwierdzam, iż zostały spełnione warunki określone w art. 16 Ustawy o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki z dnia 14 marca 2003r. (wraz z późniejszymi zmianami) i przedstawione prace stanowią podstawę do ubiegania się o stopień naukowy doktora habilitowanego.

Dr hab. prof. UP Marta Korendo

Dr hab. prof. UP Marta Korendo

Kraków, 26 czerwca 2015r.